

K tématu „Metodika hodnocení výsledků výzkumu – dosavadní vývoj, současný stav a připravované změny“

Jana Musilová

Korespondenční příspěvek pro XVII. Akademické fórum *)

*) Pod názvem „Metodika hodnocení výsledků výzkumu – dosavadní vývoj, současný stav a připravované změny“ se 13. ledna 2011 konala panelová diskuse na Univerzitě Karlově v Praze. Cíl diskuse byl formulován takto:

„Na pozadí dosavadního vývoje a zkušeností s aplikací Metodiky v roce 2009 a 2010 diskutovat adekvátnost jejích úprav, které připravuje RVVI pro rok 2012 a případně optimální podobu nového způsobu hodnocení od roku 2014. Vedle věcných aspektů bude pozornost věnována také proceduře vytváření a aplikace Metodiky.“

Pořadatelem byla neformální skupina vyučujících ve spolupráci s Fórem Věda žije! Panelisté Zdeněk Němeček, Jana Musilová, Jakub Fischer, Michal Stehlík a Pavel Baran reagovali ve svých příspěvcích na otázky, které jim byly položeny předem. V následujícím textu jsou odpovědi na tyto otázky zpracovány formou korespondenčního příspěvku pro XVII. Akademické fórum.

Problematicke Metodiky hodnocení výsledků výzkumu včetně otázek financování výzkumu se formou koncepčních úvah i podrobných analýz jejích různých aspektů věnují mj. tyto příspěvky Akademických fór (http://cms.jcmf.cz/osov/odborne_akce.html):

- 15.9.2010 – XV. Akademické fórum: Jiří Zlatuška: Výzkum a vývoj nových technologií v Česku (rozhovor ČRo6 z 23.6.2010)
- 15.9.2010 – XV. Akademické fórum: J. Musilová, Několik otázek k historii a současnosti hodnocení VaV v ČR
- 15.9.2010 – XV. Akademické fórum: J. Musilová, Zásady, postup a harmonogram pro tvorbu koncepce hodnocení výzkumu a vývoje (materiál zpracovaný autorkou příspěvku pro pracovní skupinu České konference rektorů pro metodiku hodnocení výsledků výzkumu vývoje – 13.8.2009), viz též VII. AF, 22.10.2009
- 15.4.2010 – XII. Akademické fórum: M. Černohorský, Poradní orgán pro vědu
- 23.3.2010 – Mimořádné Akademické fórum: J. Zlatuška, Koncepční problémy v metodice hodnocení 2010-12
- 23.3.2010 – Mimořádné Akademické fórum: J. Musilová, sedmý rok Metodiky – pokračování v neobornosti?
- 23.3.2010 – Mimořádné Akademické fórum: J. Rákosník, K nové verzi Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací
- 23.3.2010 – Mimořádné Akademické fórum: O. Krupková, Několik poznámek k (i nadále vadné) „Metodice hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platné v letech 2010-12) z pohledu uživatele a vědeckého pracovníka
- 23.3.2010 – Mimořádné Akademické fórum: Š. Zajac, K tématu „Neobornost nové verze Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací“
- 11.3.2010 – XI. Akademické fórum: J. Musilová, K vývoji aktivit v organizaci výzkumu
- 21.1.2010 – IX. Akademické fórum: J. Musilová, Metodiky – mýty, fakta, důkazy
- 21.1.2010 – IX. Akademické fórum: I. Wilhelm, Alternativní možnost financování VaV v současných podmínkách
- 21.1.2010 – IX. Akademické fórum: I. Wilhelm, Alternativní model financování výzkumu z prostředků státního rozpočtu
- 21.1.2010 – IX. Akademické fórum: J. Zlatuška, K některým úskalím financování výzkumu
- 21.1.2010 – IX. Akademické fórum: M. Elleder, K hodnocení vědy
- 22.10.2009 – VII. Akademické fórum: J. Rákosník, Výzkum, vývoj, inovace v ČR: kdo, co a proč dělá nebo by měl dělat
- 22.10.2009 – VII. Akademické fórum: V. Viktora, K integraci aktivit prospěšných české vědě
- 22.10.2009 – VII. Akademické fórum: V. Roskovec, Organizace státní správy vědy a výzkumu
- 22.10.2009 – VII. Akademické fórum: J. Musilová, Zásady, postup a harmonogram pro tvorbu koncepce hodnocení výzkumu a vývoje (návrh – 13.8.2009), viz též XV. AF, 15.9.2010.

- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: Odpověď premiéra J. Fischera M. Černohorskému
- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: I. Wilhelm, Výzkum, vývoj, inovace (hrušky, švestky, brambory?)
- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: J. Musilová, „Metodika“ – výsledek odborně kvalifikovaného přístupu, nebo dohadovacího řízení?
- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: J. Rákosník Důraz na kvantitu z pohledu matematiky
- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: J. Smítal, Dopady hodnocení publikační činnosti na kvalitu matematického výzkumu
- 17.9.2009 – VI. Akademické fórum: J. Zlatuška, o vlastních cílech reformy – komu má reforma prospět?
- 11.6.2009 – V. Akademické fórum: Otevřený dopis premiérovi
- 11.6.2009 – V. Akademické fórum: I. Wilhelm, Je nějaké souvislost mezi hodnocením a financováním?
- 28.5.2009 – IV. Akademické fórum: J. Musilová, Metodika – možnosti a omezení kvantitativního hodnocení ve výzkumu a vzdělávání
- 28.5.2009 – IV. Akademické fórum: J. Rákosník, Metodika hodnocení a její použití – cíle, možnosti, dopady
- 28.5.2009 – IV. Akademické fórum: J. Zlatuška, Metodické problémy v Metodice (hodnocení výzkumu coby slepá ulička české reformy)
- 28.5.2009 – IV. Akademické fórum: V. Haasz, Diskusní příspěvek
- 28.5.2009 – IV. Akademické fórum: D. Munich, Čtyři systémové nedostatky stávajícího systému metodiky hodnocení a institucionálního financování VaV v ČR
- 26.3.2009 – II. Akademické fórum: J. Musilová, Systém rozdělování financí
- 26.3.2009 – II. Akademické fórum: J. Rákosník, Kam je směřována česká věda novými zákony?
- 29.1.2009 Seminář „Perspektivy“: J. Musilová, Poznámka ke zpracování dat při hodnocení výzkumu

1. Koncepce Metodiky hodnocení do roku 2011, její tvorba a aplikace

1.1. Jaké byly podle Vás hlavní nedostatky koncepce Metodiky? K jak významnému posunu podle Vás došlo v koncepci Metodiky mezi rokem 2009 a 2010?

K tvorbě metodiky – jak to mělo vypadat: Koncepce hodnocení výzkumu, mělo-li být toto hodnocení chápáno jako systematické a perspektivně použitelné i jako pomůcka pro rozhodování o financování výzkumu, měla

- a) od samého začátku formulovat koncepci oborově specificky a založit ji zásadně na hodnocení peer review (které již ve svém podstatě je oborově orientováno),
- b) zapojit do tvorby akademickou obec cestou jejích reprezentací jako primární tvůrce (nikoli pouze připomínková místa) a organizovaně přistoupit k tvorbě koncepce a konkrétních podkladů,
- c) vycházet z důsledných analýz dosavadních zkušeností ve světě a modifikovat je na situaci v ČR,
- d) jako doplněk k c) vzít v úvahu promyšleně a oborově specificky zpracované analýzy kvantitativních dat o výsledcích – oborová specifika prezentace výsledků (publikační specifika), nákladnost výzkumu v oborech, apod.,
- e) koncepci a konkrétní podklady otestovat na existujících datech a pilotním hodnocení (například AV ČR, některá velká multioborová vysoká škola),
- f) koncepci a podklady podrobit jak veřejné diskusi, tak přísným vnějším oponenturám, jak by bylo běžné, kdyby byla vážně míněna v obecný prospěch.

V této souvislosti odkazují na mnohem podrobnější materiál „Zásady, postup a harmonogram pro tvorbu koncepce hodnocení výzkumu a vývoje návrh – 13. 8. 2009“, který jsem zpracovala pro Pracovní skupinu České konference rektorů pro metodiku hodnocení výsledků výzkumu a vývoje (je rovněž zveřejněn na www-stránkách Akademického fóra – viz odkazy výše, VII. AF, XV. AF).

K tvorbě metodiky – jak to vypadalo: Koncepce Metodik a veškeré její „opravy“ byly navrhovány „od zeleného stolu“ bez předchozích hlubších analýz.

- a) Metodika 2004-2007:
 - akceptování bizarně originálního „nápadu“ měřit efektivnost výzkumu Indexem SR (podíl „bodů“ a finančních prostředků, za něž byly tyto body vyprodukovány), jehož analogie by se kdekoli na světě marně hledala,

- setrvávání u tohoto parametru pro výzkumné programy přes veškeré kritické analýzy v průběhu let a nereagování ani na zjevně paradoxní situace vznikající při hodnocení samém (symbolem se stalo heslo „Pekárna Žatec“ – jako výzkumně vynikající byly při použití Indexu SR hodnoceny instituce, které výsledek, významu zcela zanedbatelného, porádily „lacino“, instituce s nákladným výzkumem a kvalitními výsledky se zákonitě ocitala na nižších příčkách žebříčku a byla tímto typem "hodnocení" poškozována),
- interpretace dat neprofesionální, s chybami subbakalářské úrovně (určení „průměru“, „podprůměru“ a „nadprůměru“ konkrétními procentními intervaly předem, aniž je známo statistické rozdělení).

b) Metodika 2007-2010: přes trvale se opakující výhrady

- umisťuje všechny instituce na jednu stupnici, hodnotí vícerozměrnou veličinu jedním číslem,
- není chápána jako doprovodná metoda ke skutečnému kvalitativnímu peer review hodnocení, které cela chybí,
- není oborově specifická,
- prokazatelně významně poškozují humanitní obory,
- „boduje“ výsledky čistě mechanisticky bez ohledu na obsah, bodování nevychází z analýz, nýbrž z nepodložených licitací zájmových skupin (viz např. shodné bodové hodnocení užitečných vzorů versus hodnocení vědeckých monografií),
- do celkové sumy zahrnuje dva nekonzistentní typy bodového zisku: výsledky J-imp bodované podle funkčních hodnot na hyperbole a výsledky hodnocené paušálem,
- nepodporuje skutečnou kvalitu, nýbrž pochybnou soutěž nejen institucí, ale i pracovišť a jednotlivců o body,...

Oprávněnost všech těchto výhrad a nepoužitelnost Metodiky byla potvrzena hloubkovým auditem provedeným nezávislou firmou Technopolis, která v monitorovací zprávě ze září 2010 formuluje jako Doporučení 1 toto (First Interim Report, September 14, 2010, p. 24-25):

Recommendation 1. *The implementation of the Research Evaluation Guidelines linked to reallocation of up to two thirds of institutional funding appears to represent a significant risk to the health of the R&D&I system. It should not be used in the present form. It is better to do nothing at this point than to use a tool that seems likely to do damage. It should be replaced by a more nuance and robust system, whose likely effects are better understood. The existing division of institutional resources should therefore continue to apply for an additional year, until such time as a robust system can be implemented.*

Zkrátka – „...raději nic, než toto...“

Posun v Metodice 2009 a 2010 z hlediska odstranění uvedených závad je nulový, Metodika pracuje na vadných principech, a proto je neopravitelná – jakékoli posuny nemají význam.

Poznámka: Zatímco „bodování“ a výše institucionální podpory, z nichž se odvíjejí také částky na specifický výzkum, byly pro rok 2010 známy v prosinci 2009, nyní nejsou známy ještě ani v polovině ledna 2010 – to je také jeden z „posunů“ výsledků Metodiky 2010 oproti 2009.

1.2. Jak hodnotíte způsob vzniku Metodiky? Probíhala o Metodice dostatečně široká odborná diskuse? Jak reagovala RVVI na výhrady vůči Metodice?

Žádná veřejná diskuse k Metodice nikdy neprobíhala: Celý proces byl doprovázen trvalým vyhýbáním se odborné diskusi ze strany RVVI.

- K připomínkovému řízení byla vyzvána pouze tzv. připomínková místa.
- Lhůty pro připomínky ani jim neumožňovaly postoupit podklady k veřejné diskusi v rámci jejich institucí.
- Zásadní a relevantní koncepční připomínky i z těchto řízení byly Radou pro výzkum, vývoj a inovace vesměs ignorovány.
- Stejně tak byly ignorovány výsledky jiných aktivit.

1.3. Jaké zkušenosti přinesla aplikace Metodiky na vysokoškolské a výzkumné instituce? Nabízí Metodika validní kritéria? Jak Metodika ovlivňuje řízení institucí? Jak funkční je provázání hodnocení výsledků výzkumu s finančním ohodnocením institucí?

Následující odpovědi nemohou než být rekapitulací toho, co bylo od roku 2005 obsahem připomínek Masarykovy univerzity a České konference rektorů v rámci připomínkových řízení k Metodice a je obsahem

veřejně dostupných podkladů Akademického fóra organizovaného odbornou skupinou Organizace výzkumu České fyzikální společnosti Jednoty českých matematiků a fyziků – viz odkazy výše.

Funkčnost Metodiky:

Prozatím byla podle Metodiky institucím přidělena institucionální podpora pouze jednou, a to v roce 2010 za výsledky v roce 2009. Šlo o zhruba třetinu celkové částky na institucionální podporu VaV (asi 2,7 mld. Kč, z toho pro VVŠ 1,4 mld. Kč). Již od tehdy je však zřejmé, že triviálně prvoplánová myšlenka rozdělovat institucionální podporu podle bodů je „funkční“ pouze v negativním smyslu:

- a) Metodika nenabízí žádá kritéria dalšího rozdělování institucionálních prostředků „za body“. Princip Metodiky je takový, že psychologicky neumožňuje jiný, koncepčnější, přístup k rozdělení institucionálních prostředků než opět triviálně mechanicky podle bodů na fakulty (jiné přerozdělení vyvolává pocit křivdy v těch, kteří by nedostali peníze, které si „na bodech vydělali“).
- b) Metodika vede k nežádoucímu zmnožování nekvalitních výsledků, i když v rámci velkých institucí nebo jejich skupin se při zachování celkové institucionální podpory ve státě tato inflace neprojeví rozdílností financování. Výsledkem bude více nekvalitních výsledků za stejné peníze – pravděpodobně to uvidíme, jakmile budou výsledky z Metodiky 2010 zveřejněny.
- c) I když je Metodika nepoužitelná pro hodnocení jednotlivých pracovišť či dokonce jednotlivců, jen obtížně se čelí snahám ji takto uplatňovat.

2. Příprava Metodiky hodnocení pro rok 2012

2.1. Jaké úpravy jsou zvažovány? Na základě čeho byly určeny právě tyto úpravy?

2.2. Jak probíhá příprava Metodiky pro rok 2012?

2.3. Jak je Metodika pro rok 2012 navázána na přípravu nového dokumentu s dlouhodobou platností (viz programové prohlášení vlády)?

O přípravě nejsou informace.

3. Optimální podoba nové Metodiky od roku 2014 (příprava nového dokumentu je příležitostí k zásadní změně nastavení způsobu hodnocení)

Zásadně odmítám pokusy optimalizaci vadného systému. Jsem pro pojetí hodnocení „od začátku“. Nebude to již „z prvních principů“, neboť analýzy zahraničních i domácích (AVČR, interní hodnocení na některých VVŠ) zkušeností mohou velmi napomoci. Od dosavadní Metodiky je třeba se oprostit.

3.1. Na jakých principech by podle Vás mělo stát hodnocení výsledků výzkumu?

Na zcela jiných, než na kterých stojí minulá, současná, i připravovaná Metodika.

- a) Základním principem je peer review s pětiletou periodou s těžištěm v hodnocení prostřednictvím objektivních zahraničních posuzovatelů. To již v sobě nese princip oborové specifičnosti.
- b) Kvantitativní hodnocení na základě kvalifikovaného zpracování bibliometrických dat je doplňkovou součástí peer review.

3.2. Nakolik by mělo být hodnocení výsledků výzkumu svázáno s finančním ohodnocením institucí? Jakým způsobem?

Financování velkých oborových skupin by mělo vycházet ze strategického rozhodování. V rámci skupin je vhodné diferencovat předem stanovenou část institucionální podpory výzkumu podle výsledků hodnocení peer review tak, aby byla zajištěna celková stabilita systému (nikoli každoroční výkyvy). Podmínky musí být známy předem, nikoli každoročně čekat na stále se oddalující termíny zveřejnění výsledků.

3.3. Jakou procedurou by měl nový dokument vzniknout? Jak by se mělo při jeho vývoji postupovat?

V odpovědi na tuto otázku lze odkázat na odpovědi a) až f) k otázce 1.1 a na podrobnější, již citovaný materiál Akademického fóra „Zásady, postup a harmonogram pro tvorbu koncepce hodnocení výzkumu a vývoje návrh – 13. 8. 2009“. K tomu ještě znovu zdůrazním:

- a) Rozhodně je třeba využít potenciálu akademické obce v jejích pracovních skupinách zorganizovaných jejími reprezentacemi (AV ČR, ČKR, RVŠ).
- b) Tvorbě dokumentu musí předcházet důkladné analýzy.
- c) Samozřejmě součástí procedury musí být přísné externí oponentury a pilotní testování.
- d) V neposlední řadě je nezbytná opravdová veřejná diskuse a průběžné zveřejňování připravovaných dokumentů.